

Цивілізаційні проблеми нової та новітньої історії

Ушенко Д. О.

Становище японської жінки в добу Мейдзі

Епоха Мейдзі визначила обличчя Японії в Новій та Новітній історії та заклала основи її майбутнього зовнішнього та внутрішньополітичного розвитку. В період з 1868 до 1912 року країна пережила ряд докорінних змін у соціокультурній та політичній сферах, показовим фактором яких була спроба інтегрувати західні знання в японське культурне середовище.

На відміну від інших східних країн, які сліпо копіювали західні надбання та відмовлялись від своїх традицій, вбачаючи в них причину невдач, японці не бачили в своїх традиціях та особливостях культури перепони для розвитку. Японія вважала, що знання західного світу лише тоді зможуть надбати найбільшого успіху, коли будуть інтегровані в японську традиційну культуру.

Одним з важливих, але маловивчених процесів того періоду є процес зміни становища японської жінки та створення її нового обліку, а саме: як та яким чином формувалася японська жінка епохи Мейдзі, яку роль вона зайняла в новому японському суспільстві.

Якщо говорити про зміну становища жінки в суспільстві, то на думку автора слід почати зі сфери освіти. Саме освітнє питання викликало в тогочасному суспільстві найбільші суперечності. Освітня реформа почалась в Японії у 1872 році, і треба зауважити, що на початок реформації освіти японці вже мали досить високий показник освіченості: 40 % хлопчиків старше п'ятнадцяти років вмели читати та писати. Але якщо говорити про жіночу освіту, то в положенні про освіту був розділ про жіночу освіту, однак на питанні якості і змісту цієї освіти ніхто не загострював уваги.

Цікавим фактом також є те, яким чином в суспільній свідомості обґрунтовувалась потреба в освіті для жінок. Засновник першого жіночого університету професор Джинзо Нарусе зазначав, що жінка не завжди займала таке низьке і незначне становище в японському суспільстві. Він каже про те, що в стародавні часи япон-

ська жінка мала рівні права з чоловіком, чинила значний вплив на культурне та політичне життя країни, що саме жінки принесли до Японії вчення Конфуція та буддизм, які згодом й зробили їхнє становище таким незначним. Тому, на його думку, відновлення жіночої освіти та її реформація не є якоюсь ідеєю, що Японії нав'язав Захід, навпроти, на його думку, це було щось природно притаманне японцям, і Захід лише пришвидшив те, що й так мало статися [2, с. 516–517]. Таким чином тут ми можемо побачити ту формулу і механізм, яку будуть не раз використовувати для впровадження реформ та для прийняття їх суспільною свідомістю: хочеш запровадити щось нове — покажи, що таке вже існувало в давнину. Як покаже час, ця проста формула буде мати великий успіх у Японії. Причиною тому є той факт, що японська модель історії говорить нам про те, що так званий «золотий вік» вже був у минулому, і що у майбутньому не може бути краще, а тому головна мета суспільства — це повернути той самий «золотий вік».

Повертаючись до питання освіти жінок, треба констатувати, що, не дивлячись на те, що вони все ж таки отримували освіту в елементарних школах, їхнє становище в суспільстві було все таким же незначним. Не дивлячись на те, що освіта жінок була в наявності, вона на перших етапах не мала ніякого результату, не чинила жодного впливу на подальше життя жінки. Після закінчення шкіл японська жінка майже завжди поверталася до звичного життя, деякі з них шли працювати вчителями, але працювали вони недовго і здебільшого лише для того, щоб отримати статус більш престижної кандидатки на роль дружини. Таким чином, навіть в сфері освіти, яка була найбільш відкритою та доступною для жінок, їхня частка станом на початок 1880-х років становила лише 4 %.

Виходить із тіні японська жінка почала лише на початку 1880-х і причиною цьому стала на перший погляд не цілком очевидна подія, а саме, відкриття 28 листопада 1883 року палацу Рокумейкан. Це була нова імператорська резиденція і головним її завданням було налагодження комунікації між японцями та іноземцями. В якості форми комунікації були обрані типові європейські бали. Проте дуже швидко виявився вагомий недолік балів у Рокумейкані — на них катастро-

фічно не вистачало жінок. І це було очевидно, японська жінка ніколи не займалася розвагами та світським спілкуванням, її роботою було виховування дітей та готування їжі. Однак це не вирішувало питання необхідності жінок на світських заходах, і вони все ж таки там з'явилися. Це були гейші — єдині жінки у всій Японії, які були здатні до світського спілкування та подібних заходів, адже врешті решт саме розваги і спілкування були їх професією. Можливо, саме через це багато провідних японських політиків обрало собі у дружини саме гейш. Робота політика — це невпинна комунікація і тогочасним політикам Японії потрібна була жінка, яка зможе їх у цьому підтримувати та допомагати, їм не була потрібна типова домогосподарка, нездатна ні на що, окрім ведення домашнього господарства, їм була потрібна світська жінка. Саме ця зміна запиту на те, якою повинна бути жінка, не тільки підвищила вкрай низький до цього соціальний статус гейш, але й показала решті японських жінок, що вони не тільки можуть, але й повинні «вийти у світ» [1, с. 328].

Спочатку це викликало бурну реакцію японських традиціоналістів, вони вкрай агресивно засуджували учасників балів, звинувачували їх у розповсюдженні розпусти, руйнуванні традиційної японської моралі, забрудненні ідеального образу японської жінки. Але великого впливу виступи традиціоналістів не мали. Остаточну крапку у цьому питанні поставила імператриця Харуко, яка 30 липня 1886 року вперше з'явилася на публіці у європейському платті. Це був знак для всіх жінок Японії, цим вчинком імператриця продемонструвала, що тепер європейський одяг можуть носити не лише чоловіки, але й жінки, вона показувала, як повинна виглядати нова японська жінка. Знак був сприйнятий правильно і того ж року на дні народженні імператора з 900 гостей лише дві жінки були вдягнені у кімоно. На одязі справа не закінчилась. Приблизно у цей же час найбільш прогресивна частина японського суспільства, яка прагнула якомога більше походити на європейців, почали нарощувати вживання м'яса і об'єднуватися в товариства м'ясоїдів. Преса повідомляла, що існувала навіть жіноча спілка м'ясоїдів, учасниці якої зобов'язувалися вживати в їжу європейські справи щонайменше один раз на місяць [1, с. 351–352].

Зміни відбувалися також у сімейній сфері. В цей час можна було спостерігати поступовий перехід до християнської моногамії: імператора перестали зображувати на гравюрах в оточенні наложниць з гарему, це стали вважати нецивілізованим. Відтепер на всіх гравюрах імператор з дружиною майже завжди зображувалися разом та виступали в образі зразкової подружньої пари. Своє відображення ці зміни найшли й в законодавстві: відтепер багатоженство вважалося образливим для жінки і ставало офіційним приводом для розлучення.

Щоб закріпити успіх і розповсюдити зміни поза кола еліти, 17 січня 1887 року імператриця через газету «Тьоя сімбун» звернулася до японських жінок з проханням слідувати її прикладу і вдягати європейський одяг, більш того, до вечірніх платів треба було вдягати прикраси, які японські жінки до цього ніколи не використовували (з традиційних японських прикрас того часу можна було назвати лише гребінець). Також варто звернути увагу на те, чим аргументувала свій прохання імператриця. Це була вже знайома нам формула — вона наполягала на тому, що в давнину традиційні японські плаття були вкрай схожими на нинішні європейські. Розуміючи, що не всі зможуть купити європейське плаття, влада почала пропаганду рукоділля, в результаті стрімко почали зростати продажі швейних машинок, а по всій країні почали відкриватися гуртки крою та шиття [1, с. 356–357].

Таким чином ми можемо бачити, що протягом 1880-х років соціальний стан жінки різко змінюється, жінка з непомітної фігури стає важливим елементом японського суспільства. Причиною цих змін здебільшого були прагматичні політичні цілі, але це не може знецінювати важливість цих змін, не останню роль в яких зіграла імператорська сім'я.

Період з 1884 по 1891 рік Джинзо Нарусе називає найкращим для жіночої освіти. Жінки отримували освіту здебільшого в місіонерських школах, в елементарних школах або за кордоном. Освіта за кордоном або у місіонерів була якісною та різносторонньою, за його твердженням жінки випускалися звідти різносторонньо розвитими та духовно незалежними. В результаті такий підхід до освіти вилився у бурхливу традиціоналістську реакцію, що тривала кілька років. Причина цієї реакції виявилася вкрай банальною — конфлікти між

батьками та дітьми. Батьки, виховані у старих порядках, не завжди розуміли та розділяли нові ідеї, які приносили з собою їхні доньки зі шкіл, що іноді виливалося в дуже серйозні конфлікти. Як наслідок, більшість японців вирішили, що проблема криється в освіті, нібито вона перетворює жінку на самодовільну афектну та односторонньо розвинуту особистість. Більш того, деякі вважали, що освіта покликана зруйнувати ідеал японської жінки і привити їй ненависть до сімейного життя, що призведе до виродження Японії [2, с. 518]. Традиціоналістська реакція бушувала кілька років, головною ідеєю того часу була практична освіта, задача якої полягала у вихованні з дівчинки дружини та матері, відповідно до чого набуті у школі знання були обмеженими та поверхневими.

Такий стан речей зберігся до середини 1890-х, коли назріла потреба реформації жіночої освіти. Головним стало заснування Кото Джо Гакко (вищі жіночі школи), що згодом призведе до появи жіночих університетів. Наплив бажаючих у вищі школи був настільки великим, що через кілька років державні школи не могли справлятися з потоком учнів, і це призвело до появи приватних жіночих шкіл. Крім цього, стали з'являтися жіночі книги, журнали та газети.

В якості ілюстрації стану японської освіти та зміни у ставленні до жіночої освіти можна навести статтю колишнього міністра освіти барона Суемацу, в якій він наводить статистичні данні зі звіту чинного міністра освіти за 1901–1902 рік. За цей рік було 7446886 учнів, з них 3875495 — хлопчики, 3590491 — дівчата. З цієї кількості 3846527 відвідувало нижчі елементарні школи, з них 1714509 — хлопчики, 1632018 — дівчата. Кількість учнів, що завершили повний курс елементарних шкіл — 2874399, з них хлопчиків — 162977, дівчат — 911422.

Загальна кількість дітей шкільного віку, що пройшли обов'язковий курс навчання — 5720926, з них хлопчиків — 3177486, дівчат — 2543440. Загальна кількість учнів вищих елементарних шкіл була такою: громадських шкіл — 705238 хлопчиків, 230955 дівчат, разом — 936193 учнів; приватних шкіл — 4268 хлопчиків, 3437 дівчат, разом — 7705 учнів. Кількість учнів в вищих школах — 709506 хлопців, 234392 дівчат, разом — 943898 учнів. Відсоток дітей, що

навчаються в школах від усього населення шкільного віку: хлопчиків — 93,78 %, дівчат — 81,80 % [2, с. 237].

Крім статистичних даних, він також наводить структуру вищих шкіл для жінок. Він зазначає, що курс навчання у таких школах складає чотири роки, але в залежності від місцевих умов може бути подовжений або скорочений на рік. До загального курсу можуть додаватись додаткові курси для тих, хто бажає присвятити себе глибокому вивченню певного мистецтва, термін додаткових курсів має бути не менше двох та не більше чотирьох років. Наявне спеціальне вивчення мистецтв, яке включене в загальний курс, та спеціальні курси для тих, хто планує здобути вчену ступінь.

Умовами вступу до таких шкіл був вік від 12 років та старше, рівень знань, що відповідає щонайменше дворічному курсу вищої елементарної школи. Загалом, станом на 1901–1902 рік таких шкіл було 69, з них 61 громадська та 8 приватних. Загальна кількість учнів в громадських — 14975, в приватних — 2240, разом — 17215. Кількість жінок, що добивалися вченого ступеню в громадських школах — 2778, в приватних — 812, разом — 3590.

До навчального курсу цих шкіл входили наступні предмети: моральні науки, японська мова, іноземні мови, історія, географія, математика, малювання, практичне домогосподарство, крій та шиття, музика та гімнастика. У випадку скорочення курсу навчання з переліку предметів виключались іноземні мови. З іноземних мов вивчають англійську або французьку, їх вивчення не є обов'язковим. Якщо комусь з учениць не дається музика, її теж можна не вивчати. За бажанням навчального закладу до переліку предметів можна додати педагогіку та рукоділля, за умови, що не буде подовжено термін навчання [2, с. 238].

Також зазначається, що наявна велика кількість приватних вищих шкіл, які не беруться до уваги статистики, через належність їх до місіонерських груп та відсутність у них єдиної методики та програми навчання.

Таким чином ми можемо побачити, що після реакційного періоду освіта взагалі та жіноча освіта зокрема зробили великий ривок уперед. Кількість жінок, що отримували освіту, майже така сама, як і

чоловіків, що може свідчити про зрівняння їх становища у сфері освіти. Окрім цього, при розгляді переліків навчальних дисциплін можна зробити висновок, що японська жіноча освіта максимально наближена до якості європейської. Разом з тим було вирішене питання стосовно сімейного життя, яке турбувало традиціоналістів. Нова вища школа поєднувала в собі розумовий та духовний розвиток, але разом з тим не прививала ненависть до повсякденного життя, а навпаки готувала до нього. Цікавим фактом є також те, що деякі суспільні діячі пішли дещо далі у вирішенні проблеми підготовки до сімейного життя.

Наприклад, Джинзо Нарусе у своєму жіночому університеті намагався вирішити це питання не тільки вивченням практичного домогосподарства, але й створюючи певні умови проживання у дортуарі свого університету. А саме — житлові приміщення поділялися на сімнадцять «домашніх кутків», у кожному з котрих було не більше 25 студенток. У кожному кутку була одна головна господарка, до якої всі студентки повинні були ставитися як до матері, а одна до одної як до сестер. Все, що торкалося домогосподарства, залишалося на розсуд студенток. Таким шляхом засновник університету планував створити домашню атмосферу, яка була повинна привити любов до домогосподарства, щоб після завершення навчання студентка могла стати гарною дружиною [2, с. 519–520].

Отже, виходячи з цього, можна сказати, що, не зважаючи на реформу освіти, в повсякденному житті роль жінки не так сильно змінилася. Підтвердження цьому ми можемо знайти в статті колишнього міністра освіти Суемацу, який після характеристики жіночої освіти робить короткий огляд жіночих занять. Перш за все він зазначає, що як тільки жінка виходить заміж, все, чим вона може займатися, — це домогосподарство та виховування дітей. Проте він зазначає, що певна кількість жінок працює на паперових та ткацьких фабриках, вчителями або конторницями в приватних фірмах. Однак шлях на державні посади їм все ще закритий. Не отримали жінки також і права голосу на виборах у 1900 році. Також можна відзначити, що окрім професійної реалізації жінки з вищого кола могли реалізувати себе у сфері громадських ініціатив. Так він зазначає, що в Японії

функціонує благодійний госпіталь, яким керує імператриця, спілка сестер милосердя, японська дамська спілка жінок-вихователів, дамський притулок для сиріт, а також дамська спілка догляду за дітьми ув'язнених жінок тощо [2, с. 240; 1, с. 394].

Розглянувши ці дані, ми можемо говорити про те, що стан жінки повноцінно перейшов на новий рівень лише у вищих колах японського суспільства, проте говорити про те, що стан жінки в решті суспільства залишався незмінним, також не можна. Зміни безумовно відбулися, проте вони були часткові і незавершені, виражалося це зокрема у тому, що жінка фактично стояла перед вибором професійної або сімейної самореалізації і вибір одного варіанту по суті унеможлилював інший.

Підводячи підсумок, ми можемо говорити про те, що протягом епохи Мейдзі становище жінки у суспільстві перейшло на якісно новий рівень. Не зважаючи на всі умовності та обмеження нового становища жінки, воно сильно відрізнялося від попереднього. З непомітної та неважливої фігури у суспільному житті жінка перетворилася на майже повноправного його учасника, і якщо деякі обмеження все ж таки залишалися, ніхто вже не міг заперечувати того, що жінка не є лише додатком до чоловіка, як це було раніше. Характерною рисою зміни становища японської жінки можна назвати те, що початок цих змін у вищих колах мав перш за все політичні цілі і не мав на меті покращення життя японських жінок, проте цей процес не був зупинений після досягнення поставленої мети. Крім того, характерною рисою була велика роль імператорської сім'ї і імператриці зокрема, саме з її подачі вводилася в життя більша частина змін і зменшувався вплив традиціоналістської опозиції. Ще характерною рисою цього процесу є постійне намагання поєднати в одне ціле новий статус та положення жінки з традиційним її ідеалом і положенням у суспільстві, саме це стало причиною появи певних обмежень, проте все ж таки частково зберегло традиційний образ японської жінки. В результаті цього процесу нова японська жінка поєднувала в собі європейську освіту і традиційне японське виховання. Щодо ефективності та правильності такої суміші можна вести довгі суперечки, але саме у такому вигляді постала в історії японська жінка епохи Мейдзі.

1. Мещеряков А. Н. Император Мэйдзи и его Япония. М.: Наталис, 2009. 736 с.
2. Японцы о Японии. Сборник статей первоклассных японских авторитетов, собранных и отредактированных А. Стэдом / пер. с англ. М. А. Шрейдер и С. Г. Займовского, под ред., с предисл. и примеч. Д. И. Шрейдера. СПб: Книгоиздательское Товарищество «Просвещение», 1906. XVI (1), 587 с.
3. Николаенко А. В. Японская женщина в эпоху Мэйдзи: опыт модернизации образования и культуры. Педагогика искусства. № 1. 2015. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.art-education.ru/yaponskaya-zhenshchina-v-epohu-meydзи-opyt-modernizacii-obrazovaniya-i-kultury>

Ткачук Д. М.

Ку-Клукс-Клан: основні етапи розвитку організації

24 грудня 1865 року, через кілька місяців після закінчення Громадянської війни, шестеро солдатів армії Півдня, яка програла, створили в одному з невеликих містечок штату Тенесі таємну організацію, яка стала відомою світу під назвою Ку-Клукс-Клан. Невидима імперія Півдня (як іменували себе члени Ку-Клукс-Клану) кілька разів розпадалася, але відроджувалася щоразу, коли США поставали на зламі епох, коли суспільство стрімко змінювалося. У ці моменти Ку-Клукс-Клан ставав кривавою зброєю тієї частини суспільства, яка не бажала цих змін [7, с. 102].

Після Громадянської війни жителі Півдня переживали важкий період, який одержав назву Реконструкція Півдня. Економіка південних штатів була в занепаді, до руйнування війною додалося ще й різке падіння цін на бавовну, а також необхідність перебудувати господарство плантацій на основі найманої праці. Близько 4 мільйонів колишніх рабів одержали свободу й права громадян, що було образливо для консервативних жителів цієї частини США. Південна еліта була обурена не стільки скасуванням рабства, скільки тим, що темношкірих зрівняли з ними в правах. Бідняки були незадоволені тим, що тепер їм доведеться конкурувати на ринку найманої праці з вільновідпущеними [7, с. 103].

Крім того, фактичну владу в південних штатах у перший період після війни мала військова адміністрація жителів Півночі, що сприймалося жителями Півдня як військова окупація. Вони не збиралися ми-